

СЕКЦІЯ 1 СОЦІАЛЬНІ СТРУКТУРИ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ

ЗГУРТОВАНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: REALEM VS VIRTUAL COHERENCE IN THE MODERN WORLD: REALEM VS VIRTUAL

У статті представлено авторські роздуми щодо питання згуртованості, які розглянуто в методології соціального партнерства. Проаналізовано особливості проявів соціальної згуртованості в оффлайн і онлайн.

Передумовою вибухового прояву технологій згуртованості стала, передусім, світова пандемія, яка перенесла більшість соціальних інтереакцій у віртуальний простір. Стаття продовжує серію публікацій щодо сучасних технологій диджиталізації у віртуальному просторі за допомогою мобільних месенджерів та соціальних мереж.

У роботі констатовано, що сучасна теорія соціальної згуртованості базується на ідеях О. Ярської-Смирнкової та В. Ярського, які визначають її як системні зусилля основних акторів, що спрямовані та ресурсно забезпечують добробут населення і соціальну інтеграцію за допомогою інституційної бази, у тому числі установ і організацій, які проводять цю політику на практиці. Між тим із прaksiологічних позицій дослідження соціальної згуртованості дають змогу оцінювати її як намір або колективну дію, яку здійснює особистість або співтовариство, які здатні до досягнення як внутрішньої згоди, кооперації і консенсусу, так і вибудовування партнерства у соціальному середовищі, в якому вони діють.

У вітчизняних умовах велику популярність отримала ідея соціального партнерства, яка тлумачиться як корпоративізм. Як визначається у статті, метою соціального партнерства виступає спільне вирішення соціально значущих проблем шляхом налагодження конструктивної співпраці між державними, владними структурами, бізнесом і некомерційними організаціями. Між тим сьогодні, під час поширення пандемії, ідеї та практика соціального партнерства, а з ними й згуртованість переходять із взаємодії у реальному світі у віртуальний. При цьому віртуальний простір дає змогу особистості відчувати себе не самотньо в складні часи.

Між тим міжособистісна інтерація під час пандемії сконцентрувалася у соціальних мережах. Глобальна пандемія стимулювала появу нової соціальної мережі Clubhouse, яка з'явилася у квітні 2020 р. та серед призначень якої виступають пошук і створення

співтовариств партнерів для живого спілкування за інтересами.

Ключові слова: соціальна згуртованість, соціальне партнерство, технології, соціальні мережі, віртуальний простір.

The article presents the author's reflections on the issue of cohesion, which are considered in the methodology of social partnership. The article analyzes the features of manifestations of social cohesion offline and online. The precondition for the explosive manifestation of cohesion technologies was, first of all, the global pandemic, which transferred most of the social interactions to cyberspace. The article continues a series of publications on modern technologies of digitalization in cyberspace using mobile messengers and social networks. The paper states that the modern theory of social cohesion is based on the ideas of O. Yarskaya-Smirnova and V. Yarsky, who define it as a systemic effort of key actors to direct and resource the welfare of the population and social integration through the institutional framework, including institutions and organizations that implement this policy in practice. Meanwhile, from a praxiological point of view, the study of social cohesion allows us to assess it as an intention or collective action carried out by individuals or their communities, which are able to achieve internal agreement, cooperation and consensus and build partnerships in the social environment in which they operate. In the domestic context, the idea of social partnership, which is interpreted as corporatism, has become very popular. As defined in the article, the purpose of social partnership is a joint solution of socially significant problems by establishing constructive cooperation between government, government agencies, business and non-profit organizations. Meanwhile, today, as the pandemic spreads, the ideas and practices of social partnership, and with them cohesion, are shifting from real-world to virtual interaction. At the same time, virtual space allows a person to feel not alone in difficult times. Meanwhile, interpersonal interaction during the pandemic was concentrated in social networks. The global pandemic has prompted the emergence of the new Clubhouse social network, which emerged in April 2020 and whose purpose is to find and create partner communities for live communication of interest.

Key words: social cohesion, social partnership, technologies, social networks, virtual space.

УДК 366.02

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.1>

Бірюкова М.В.

д.соціол.н., доцент,
професор кафедри соціології
та публічного управління
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

В Україні з початку 2000-х років активно йде процес формування громадянського суспільства, виникли його інституціональні передумови, розширюється правовий простір, змінюється парадигма взаємин між владою і суспільством, між громадянами та їх організаціями, з'явилися умови для реалізації полі-

тичних і громадських свобод, формується новий тип особистості. Усе це знаходить вираження у виникненні багатокладної економіки та демократизації економічного життя, багатопартійної системи, численних незалежних самодіяльних асоціацій населення, вільних засобів масової інформації та ін. У цілому

можна говорити про більшу автономію суспільства від держави, про появу економічного, соціального, політичного і культурного плюралізму. Навіть пандемія не зруйнувала надбань громадських інституцій, а тільки збільшила активність їхніх проявів.

Питання соціальної згуртованості сьогодні досить гостро проявляються в економічній, соціальній, культурній і політичній сферах життя світового співтовариства і розглядаються останнім як інструмент ефективного вирішення всіх завдань на рівні кожної окремо взятої країни. Проблематика соціальної згуртованості належить до пріоритетних сфер діяльності Ради Європи, яка активно розробляє стратегію включеності та участі громадян у всіх сферах життя своєї країни, забезпечує формування почуття солідарності та приналежності до суспільства, заснованого на ефективному використанні цивільних прав і демократії. Вимірювання рівня соціальної згуртованості дає можливість відобразити реальну картину відносин у суспільстві, дослідити та виявити необхідні резерви для підвищення її рівня.

Усі ці процеси актуалізують соціологічний дискурс щодо визначення згуртованості, пошуку сучасних соціальних партнерів, показників згуртованості як на соціальному, так і на регіональному рівні. Також потребують дослідження особливості згуртованості не лише в реальному світі, а й у віртуальному.

Основу для дослідження соціальної згуртованості, її індикаторів було закладено в наукових працях канадських дослідників А. Дженсона та Р. Брауна. У подальшому значний внесок у дослідження даного напрямку зробили відповідні інститути: Рада Європи та Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). В Україні окремі аспекти даної проблематики було досліджено А. Колотом; на пострадянському просторі – В. Роіком, М. Альшиною, О. Ярьською-Смирноюю та В. Ярьським.

Особливе місце під час дослідження згуртованості займають теорії та практики соціального партнерства. Проблеми соціального партнерства, його роль у сучасних трансформаційних процесах, а також технології його здійснення представлено в роботах Л. Вільхельмссона, О. Іонової, Г. Карелової, Г. Макашиної, В. Михеева, І. Модель, К. Модель, А. Панова, Ю. Свеженцевої, Г. Семігіна.

Метою статті є визначення особливостей соціальної згуртованості в методології соціального партнерства як у реальному, так й у віртуальному просторі.

Категорію соціальної згуртованості, як визначає О. Ярьська-Смирнова та В. Ярьський, слід розглядати в таких взаємопов'язаних вимірах: по-перше, як системні зусилля основних акторів, спрямовані та ресурсно забезпечують добробут населення і соціальну

інтеграцію за допомогою інституційної бази, у тому числі установ і організацій, які проводять цю політику на практиці. При цьому соціальна згуртованість виступає одночасно і метою, і засобом такої політики; по-друге, слід урахувати ступінь поширеності цінностей згуртованості в суспільстві, ЗМІ та масовій культурі; по-третє, згуртованість можна вивчати через механізми загальнонаціональної і внутрішньогрупової мобілізації. До третього виміру відносяться в тому числі установки на колективні дії, спрямовані на розширення доступності соціальних і культурних сервісів, формування публічної сфери з проблем згуртованості, довіри та інклюзії [1]. Метою здійснення спрямованих дій, які стимулюють збільшення ступеня соціальної згуртованості, може виступати прагнення соціальної гармонії.

Аналізуючи сучасні підходи до дослідження поняття «соціальна гармонія», процитуємо Л. Семашко, на думку якого соціальна гармонія краща з можливих станів суспільства, яке виражається вищою мірою рівноваги, збалансованості, пропорційності сфер суспільства в певних межах, що забезпечує найбільш інтенсивний і повний розвиток кожної сфери суспільства й усіх разом [2]. Ці стосунки характеризуються співпрацею, партнерством, ненасильством, безпекою, справедливістю, рівністю, братерством, свободою, згодою, миром, доброзичливістю, вирішенням розбіжностей і конфліктів тільки шляхом компромісів. Соціальна гармонія затверджує пріоритет соціальної сфери, яку спрямовано на людину, підпорядковано і відповідає їй.

Отже, з прагматичних позицій дослідження соціальної згуртованості дають змогу оцінювати її як намір або колективну дію, яку здійснює особистість або співтовариство, які здатні до досягнення як внутрішньої згоди, кооперації і консенсусу, так і вибудовування партнерства у соціальному середовищі, в якому вони діють. У такому контексті ми можемо говорити про суб'єктність як феномен, який підтверджено ресурсами дії для досягнення власних цілей, що співвідноситься при цьому з вимогами і намірами інших учасників взаємодії.

У концепцію соціальної згуртованості можуть бути привнесені ще дві важливі ідеї: ідея спільної дії, що побудована за принципом соціального партнерства, та ідея діючого суб'єкта, який згуртовує або хоча б намагається об'єднати співтовариство. Саме тому ми можемо тлумачити діючого суб'єкта як такого, що діє в напрямі підвищення згуртованості соціальної групи та керується принципами соціального партнерства. Іншими словами, соціальне партнерство дає змогу формувати об'єднання соціальних об'єктів, які розвиваються на принципах співпраці та кооперації.

У вітчизняних умовах велику популярність отримала ідея соціального партнерства, яка ґрунтується як корпоративізм. Синонімічний, але дещо ширший за сферами застосування термін «корпоративізм» означає систему стосунків між інституціональними сторонами інтересів, що дає змогу вирішувати соціально-політичні, соціально-економічні проблеми та конфлікти шляхом соціального діалогу [3, с. 108]. Важливим залишається той факт, що шляхом кооперації, що створює постійну систему стосунків між партнерами, загальноприйняте партнерство, соціальні системи нарощують соціальний капітал, розвиваючи структурну складність та ступінь згуртованості.

Таким чином, соціальне партнерство – це прийнятний для соціальних суб'єктів варіант стосунків, міра консенсусу їхніх потреб, інтересів, ціннісних орієнтирів, заснованих на принципі соціальної справедливості, тобто це спосіб практичного здійснення ідей конвенціоналізму. Остання виступає регулювальником поведінки суб'єкта в системі соціального партнерства.

Термін «партнерство» розуміється дуже широко, але найбільш використовуваним є розуміння партнерства як об'єднання зусиль осіб або організацій для вирішення загальних цілей або для досягнення значущої для всіх мети.

Особливе звучання соціальне партнерство набуває в умовах громадянського суспільства. Узагальнюючи роль різних інститутів громадянського суспільства, виділимо його основні функції:

- створення умов для формування суспільно активного індивіда, розширення сфер його самостійності, саморозвитку, в яких індивідуальне існування стає домінуючою орієнтацією;

- селекція і відбір найбільш життєздатних зразків поведінки шляхом вільної конкуренції програм діяльності і відповідних ним стилів життя;

- продукування норм і цінностей, підтримка різноманіття життєвих практик; введення соціальних конфліктів у цивілізовані рамки; соціальна інтеграція; самоорганізація та саморегуляція;

- заборона втручання держави в життя громадян; дія на державу, формування її відповідно до демократичних норм та інтересів громадян, підтримка й уточнення меж діяльності;

- гомогенізація економічних, політичних, культурних, інформаційних умов життя незалежно від державних кордонів.

- Успішна реалізація партнерських стосунків у громадянському суспільстві стає можливою завдяки його основним ознакам, а саме:

- відкритості системи;

- економічному, соціальному, політичному і культурному плюралізму;

- незалежній від держави інституціональній діяльності громадян та їх організацій в усіх сферах суспільства;

- різнорівневій системі горизонтальних зв'язків;

- сформованості механізмів саморегуляції, самоорганізації, досягненню суспільної згоди, а також реальному впливу на діяльність держави і захисту від неї.

Між тим сьогодні в умовах поширення пандемії ідеї та практика соціального партнерства, а з ними й згуртованість переходять із взаємодії реальному світі у віртуальний. При цьому віртуальний простір дає змогу особистості відчувати себе не самотньою у складні часи.

Пандемія COVID-19 постала своєрідним випробуванням та викликом для суспільства, яке несе не лише складні медичні, а й економічні, управлінські, організаційні, юридичні та соціальні наслідки. Обмеження спілкування, різка зміна стилю життя, формату зайнятості, залученості до громадської діяльності, дискомфорт для сімей та багато інших змін засвідчили про вразливість молоді через вплив пандемії, спричиненої коронавірусом COVID-19. Як показали результати дослідження «Як живе молодь України у час COVID-19», 70% молоді відзначили, що протягом карантину вони хвилювалися через те, що в їхніх сім'ях виникали фінансові труднощі [4]. Іншими словами, спільні проблеми згуртували певні верстви населення й усю соціальну спільноту в цілому.

Так, ознаками впровадження стратегії світової солідарності, згуртованості та готовності до соціального партнерства у боротьбі з вірусом виступають: масова підтримка населенням практично всіх країн заборонних і обмежувальних заходів у період інформаційної невизначеності та COVID-бурі під час пандемії; високий рівень самоізоляції населення; бурхливе зростання волонтерських та інших громадських ініціатив щодо підтримки та просування державних заходів, позитивного інформаційного забарвлення зусиль системи охорони здоров'я щодо боротьби з коронавірусом та дій лікарів; потужна, часто проактивна роль ЗМІ у висвітленні подій на тлі боротьби з пандемією [5].

Між тим міжособистісна інтеракція під час пандемії сконцентрувалася у соціальних мережах. Особливості соціальної взаємодії за допомогою соціальних мереж розглядалися нами у статті [6]. Загальні висновки щодо актуалізації взаємодії через соціальні мережі під час світової пандемії такі. До класичних уже функцій соціальних мереж, серед яких найпоширенішими виступають зрощування, переплетіння реального та віртуального соціального життя; «глобалізація» життєвого простору людини (створення груп, які реально включають людей, що фізично проживають та перебувають у різних країнах; зберігання персональних даних анкет учасників та інформації про їх зв'язки; можливість встановлювати зв'язки типу «друг», «читач», «колега»

та ін.). Сьогодні одними з важливіших функцій соціальних мереж стають причетність до соціальних спітовариств, демонстрація наявності соціальних партнерів, самоактуалізуюча, «оцінююча» та фільтруюча функції.

Глобальна пандемія стимулювала до появи нової соціальної мережі Clubhouse, яка з'явилася у квітні 2020 р. та серед призначень якої – пошук і створення спітовариств партнерів для живого спілкування за інтересами. Відмінність Clubhouse від інших мереж у тому, що в ній можна спілкуватися виключно голосом. До грудня вартість додатку оцінювалася в \$100 млн, але все змінилося у січні 2021 р., коли венчурний фонд Andreessen Horowitz проінвестував у розвиток проекту \$100 млн, і сьогодні ціна Clubhouse становить понад один мільярд доларів [7]. 31 січня серед користувачів соцмережі виявився Ілон Маск. Засновник компанії SpaceX і Tesla приєднався до Clubhouse і дав інтерв'ю клубу GOOD TIME, що ще більше підвищило інтерес до додатка.

У лютому 2021 р. у додатку було вже понад 5 млн користувачів по всьому світу. Люди спілкуються у так званих кімнатах, текстів, фото або відео в бесіді немає – тільки голос. Як тільки спілкування закінчується, кімната зникає, а записувати бесіди за замовчуванням заборонено додатком, якщо тільки не поставити відповідно позначку в налаштуваннях кімнати заздалегідь. Зареєстрований користувач бачить у додатку список кімнат і клубів, в яких присутні люди, на яких він підписаний. Користувач може створити свою кімнату або приєднатися до однієї із запропонованих як слухач, але в процесі натиснути кнопку «підняти руку» і висловитися по темі бесіди. Знайти «кімнати» можна за назвою через пошук або по локації. Після того як користувач приєднується до кімнати або клубу, його мережеві партнери й друзі також отримують можливість приєднатися. Далі повідомлення про дискусію отримують друзі друзів – і так по ланцюжку. Користувач, який три рази організував бесіду в кімнатах, отримує можливість зареєструвати свій клуб. Але клуб повинен пройти модерацию, і його схвалення не гарантоване. Дискусії можуть бути публічними, приватними або обмеженими для учасників клубу.

Зараз одночасно приєднатися до розмови можуть не більше 5 тис користувачів. Clubhouse схожий на ексклюзивне радіо у вільному форматі: зателефонувати до прямого ефіру та поспілкуватися зі знаменитістю може будь-хто. Або ж на спрощений Zoom для нетворкінгу, де не потрібно включати камеру, обмежуватися вже знайомими людьми, думати про висвітлення і зовнішній вигляд, перевіряти стабільність Інтернету. Clubhouse дає змогу влаштувати бесіди в більш неформальному форматі, без акцентів на візуалі

і тексти, як в інших соцмережах. Стали з'являтися цілі інструкції з користування Clubhouse, правда, поки що більше серед англомовного спітовариства. Усе спілкування в Clubhouse відбувається в реальному часі і лише в аудіоформаті, на платформі немає ніякої можливості спілкуватися письмово. Користувачі спілкуються в так званих кімнатах – аудіочатах, які можуть бути публічними або закритими. У кімнаті є модератори, спікери і слухачі. Останні не можуть брати участь у дискусії, поки не використовують функцію «підняти руку» і не будуть схвалені модератором – і тоді перейдуть у статус спікера. Більшість відкритих для публіки кімнат у Clubhouse присвячено конкретній темі, яка позначена в її назві. Користувачі можуть знайти цікаві для них дискусії за темами, а також бачити, в яких кімнатах знаходяться люди, на яких вони підписані. У Clubhouse ведуться розмови про підприємництво, соцмережі, культуру і політику, але бувають і «беззвучні» кімнати, куди приходять у пошуках цікавих знайомств, де користувачі шукають нові контакти на підставі опису профілю учасників. Є й кімнати для розваг, де користувачі, наприклад, задають один одному каверзні питання, як у грі «Правда або дія», але без другого елемента, і просто розповідають кумедні історії з життя незнайомим людям.

Між тим разом зі згуртованістю поширюються й прояви і технології конфронтації як у реальному, так і віртуальному світі. Так, наприкінці квітня 2021 р. всі адреси кімнат Clubhouse були злиті в Інтернет. Саме дія та протидія становляться об'єктами подальшого соціологічного дослідження.

Ідея соціальної згуртованості актуалізувалася в Україні з початку 2000-х років, із моменту активного формування громадянського суспільства. Навіть пандемія не зруйнувала надбань громадських інституцій, а тільки збільшила активність їхніх проявів.

Особливе місце під час дослідження згуртованості займають теорії та практики соціального партнерства. Із прагматичних позицій дослідження соціальної згуртованості дають змогу оцінювати її як намір або колективну дію, яку здійснює особистість або їх спітовариство, які здатні до досягнення як внутрішньої згоди, кооперації і консенсусу, так і вибудовування партнерства у соціальному середовищі, в якому вони діють. У концепцію соціальної згуртованості можуть бути привнесені ще дві важливі ідеї: ідея спільної дії, що побудована за принципом соціального партнерства, та ідея діючого суб'єкта, який згуртовує або хоча б намагається об'єднати спітовариство. Таким чином, соціальне партнерство – це прийнятний для соціальних суб'єктів варіант стосунків, міра консенсусу їхніх потреб, інтересів, ціннісних орієнтирів, заснованих на принципі соці-

альної справедливості, тобто це спосіб практичного здійснення ідей конвенціоналізму. Остання виступає регулювальником поведінки суб'єкта в системі соціального партнерства. Між тим сьогодні, під час поширення пандемії, ідеї та практика соціального партнерства, а з ними й згуртованість переходять із взаємодії у реальному світі у віртуальний. При цьому віртуальний простір дає змогу особистості відчувати себе не одинокою у складні часи пандемії та боротьби з нею. Міжособистісна інтеракція під час пандемії сконцентрувалася у соціальних мережах. Сьогодні одними з найважливіших функцій соціальних мереж стають причетність до соціальних співтовариств, демонстрація наявності соціальних партнерів, самоактуалізуюча, «оцінююча» та фільтруюча функції. Глобальна пандемія стимулювала до появи нової соціальної мережі Clubhouse, яка з'явилася у квітні 2020 р. та серед призначень якої – пошук і створення співтовариств партнерів для живого спілкування за інтересами. Між тим разом зі згуртованістю поширюються й прояви і технології конфронтації як у реальному, так і у віртуальному світі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Ярская-Смирнова Е.Р., Ярская В.Н. Социальная сплоченность: направления теоретической дискуссии и перспективы социальной политики. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-splochnost-napravleniya-teoreticheskoy-diskussii-i-perspektivy-sotsialnoy-politiki>.
2. Семашко Л. Тетрасоциология: социальная гармония как ключевая универсальная ценность нового века. Резюме для 71 Сессии «Social Values in Global Age» 36-го World Congress, Пекин, Китай, 7–11 июля, 2004 г. URL: <http://www.iis2003beijing.com.cn/en/AS/S71-8.htm>.
3. Сафонова В. Инновационные подходы к методологии прогнозирования развития высшей освіти. *Вища освіта України*. 2004. № 1. С. 106–110.
4. Як живе молодь України у час COVID-19: нове дослідження. URL: <https://pon.org.ua/novyny/8384-yak-zhive-molod-ukrayini-u-chas-covid-19-nove-doslidzhennya.html>.
5. Семина Т.В. Тыртышный А.А. Социальная солидарность и конфронтация в период пандемии коронавируса COVID-19: социальные и правовые аспекты. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnaya-solidarnost-i-konfrontatsiya-v-period-pandemii-koronavirusa-covid-19-sotsialnye-i-pravovye-aspekty>.
6. Бірюкова М.В. Мобільні месенджери як технології сучасної self-взаємодії у фокусі цифрової соціології. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2020. Вип. 4(44). С. 8–12.
7. Соцсетъ, о которой все говорят: что такое Clubhouse и как ею пользоваться. URL: <https://netology.ru/blog/02-2021-what-is-clubhouse>.